

LABORATORIJSKA VEŽBA 8**Primena metroloških sistema u praksi za tolerancije mikro i makro geometrije obrađenih površina****1.) TOLERANCIJE MIKRO-GEOMETRIJE OBRAĐENIH POVRŠINA****Zadatak 1.1. – Algoritam za određivanje zavisnosti hrapavosti površine obrađene struganjem od grupe uticajnih faktora.**

- Zavisnost hrapavosti površine obrađene struganjem od uticajnih faktora se prikazuje kao:

$$R_a = f(r, s, a) \quad (1)$$

gde su:

- R_a – parameter hrapavosti,
- r – poluprečnik zaobljenja vrha alata,
- s – korak,
- a – dubina rezanja.

- Opšta zavisnost (1) izražava se matematičkim modelom oblika:

$$R_a = C_H s^{x_H} a^{y_H} r^{z_H} \quad (2)$$

gde su:

- C_H – konstanta,
- x_H, y_H, z_H – eksponenti u predpostavljenom modelu.

Uslovi izvođenja experimenta:

- Specifikacija mašine na kojoj se izvodi obrada
- Specifikacija alata kojim se izvodi obrada
- Specifikacija materijala obratka / mernog predmeta
- Specifikacija instrumentacije za merenje hrapavosti
- Specifikacija režima obrade

Planiranje i izvođenje eksperimenta:

- Određivanje numeričkih vrednosti konstante i eksponenata iz jednačine (2) izvodi se primenom matematičke teorije eksperimenata, u ovom slučaju – primenog višefaktornog ortogonalnog plana eksperimenta prvog reda oblika 2^k (u ovom primeru, broj uticajnih parametara: $k=3$).
- Ortogonalnom planu eksperimenta moguće je pridružiti i određeni broj eksperimenata koji se izvode u centralnoj tački plana, radi statističke ocene eksperimentalne greške i provere adekvatnosti modela (u ovom primeru, usvaja se broj eksperimenata u centralnoj tački plana: $n_0=4$).

Reg. broj	Prezime i ime:	Smer:	Šk. god.	Datum:	Pregledao:

- Na osnovu gore navedenog, ukupan broj eksperimenata je: $N = 2^k + n_0 = 2^3 + 4 = 12$.
- Pre izvođenja eksperimenta potrebno je definisati granice intervala varijacije faktora u modelu (2), pri čemu mora biti zadovoljen uslov:

$$f_i^2_{sr} = f_{i\ max} f_{i\ min} \quad (3)$$

gde su:

- f_i , $i=1, 2, 3$ – uticajni faktori (s, a, r),
  - $f_{i\ sr}$ – srednja vrednost uticajnog faktora,
  - $f_{i\ max} / f_{i\ min}$ – maksimalna, odnosno, minimalna vrednost uticajnog faktora
- Radna plan-matrica sa vrednostima faktora i kolonom za unošenje izmerenih rezultata vrednosti parametra hrapavosti R_a (srednje vrednosti izmerenih parametara R_a za tri merenja) data je u tabeli 1.

RB eksper.	Faktori			Eksperimentalni rezultati (rezultati merenja) parametra hrapavosti R_a (μm)
	s ($\text{mm}/^\circ$)	a (mm)	r (mm)	
1	s_{sr}	a_{min}	r_{min}	$R_{a\ 1}$
2	s_{min}	a_{sr}	r_{sr}	$R_{a\ 2}$
3	s_{max}	a_{min}	r_{min}	$R_{a\ 3}$
4	s_{sr}	a_{max}	r_{min}	$R_{a\ 4}$
5	s_{min}	a_{sr}	r_{sr}	$R_{a\ 5}$
6	s_{max}	a_{max}	r_{min}	$R_{a\ 6}$
7	s_{min}	a_{sr}	r_{sr}	$R_{a\ 7}$
8	s_{sr}	a_{min}	r_{max}	$R_{a\ 8}$
9	s_{max}	a_{min}	r_{max}	$R_{a\ 9}$
10	s_{min}	a_{sr}	r_{sr}	$R_{a\ 10}$
11	s_{sr}	a_{max}	r_{max}	$R_{a\ 11}$
12	s_{max}	a_{max}	r_{max}	$R_{a\ 12}$

- Tabela 1. Plan eksperimenta-

Matematička obrada eksperimentalnih rezultata:

- Ovo podrazumeva određivanje numeričkih vrednosti konstante C_H i parametara obradljivosti x_H, y_H, z_H u matematičkom modelu (2), uz pomoć sledećih relacija:

$$\ln R_a = \ln C_H + x_H \ln s + y_H \ln a + z_H \ln r \quad (3)$$

što pišemo na sledeći način:

$$y = b_0 + b_1 x_1 + b_2 x_2 + b_3 x_3 \quad (4)$$

- Proračun koeficijenata b_i ($i=1, 2, 3$) u jednačini (4) pojednostavljuje se uvođenjem novih nezavisno promenljivih veličina x_1, x_2, x_3 na tri nivoa (nivo "+1" odgovara maksimalnoj vrednosti faktora, nivo "0" odgovara srednjoj vrednosti, i nivo "-1" odgovara minimalnoj vrednosti faktora), preko jednačina transformacije:

$$x_i = 1 + 2 (\ln f_i - \ln f_{i\ max}) / (\ln f_{i\ max} - \ln f_{i\ min}) \quad (5)$$

Reg. broj	Prezime i ime:	Smer:	Šk. god.	Datum:	Pregledao:

- Parametri modela (4) određuju se iz sistema opštih jednačina (gde je N – ukupan broj eksperimenata):

$$b_0 = \frac{1}{N} \sum_{u=1}^N y_u \quad b_i = \frac{1}{N} \sum_{u=1}^N x_{iu} y_u \quad \text{za } i = 0, 1, 2, 3 \quad (6)$$

- Za izračunate parametre b_i , $i = 0, 1, 2, 3$, dobija se model u kodiranim koordinatama.
- Prelaskom sa kodiranih na prirodne koordinate preko jednačina transformacije dobija se predloženi model (2) pri čemu se konstanta C (C_H) i eksponenti p_i ($i = 1, 2, 3$) određuju iz sledećih relacija:

$$p_i = \frac{2 \cdot b_i}{\ln \frac{f_{i \max}}{f_{i \min}}} \quad \text{za } i = 1, 2, 3 \quad (7)$$

$$\ln C = b_0 + b_1 + b_2 + b_3 - 2 \left(b_1 \cdot \frac{\ln f_{1 \max}}{\ln \frac{f_{1 \max}}{f_{1 \min}}} + b_2 \cdot \frac{\ln f_{2 \max}}{\ln \frac{f_{2 \max}}{f_{2 \min}}} + b_3 \cdot \frac{\ln f_{3 \max}}{\ln \frac{f_{3 \max}}{f_{3 \min}}} \right) \quad (8)$$

- Na osnovu izračunatih parametara b_i , izračunavaju se numeričke vrednosti p_i i C_H .
- Ocena signifikantnosti parametara modela b_i , $i = 0, 1, 2, 3$, kao i provera adekvatnosti modela (2) izvodi se prema F – kriterijumu (detaljan postupak je dat u knjizi "Merna tehnika u tehnologiji obrade metala rezanjem", grupa autora).
- *Ako se model oceni kao adekvatan, na osnovu dobijenih rezultata mogu se odrediti uslovi obrade pri kojim će se ostvariti traženi kvalitet obrađene površine.*

Reg. broj	Prezime i ime:	Smer:	Šk. god.	Datum:	Pregledao:

2.) TOLERANCIJE MAKRO-GEOMETRIJE OBRAĐENIH POVRŠINA

Zadatak 2.1. – Provera ravnosti površine mernog predmeta

Pomoću _____ proveriti ravnost površine mernog predmeta, skicirati dobijene rezultate i dati komentar rezultata.

RB	Položaj merenja	Izmerena vrednosti	Komentar o ravnosti

- Tabela 2. -

- Skica ravnosti površine mernog predmeta -

Reg. broj	Prezime i ime:	Smer:	Šk. god.	Datum:	Pregledao: